

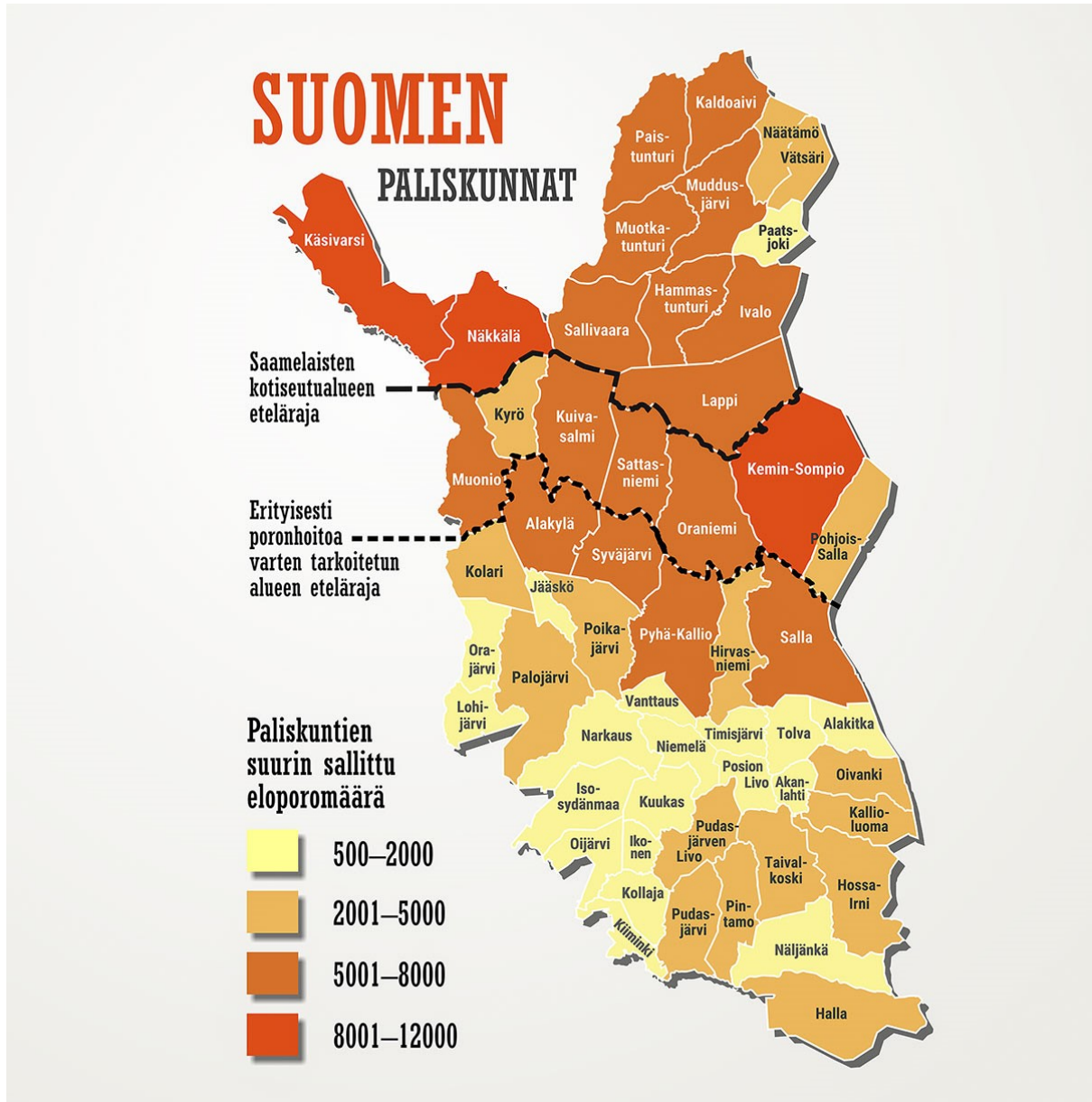
Lapin elinkeinotoimintaan tarvitaan sekä alkutuotantoa että jalostusta

Karoliina Majuri, agrologi YAMK, asiantuntija, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Mari Ronkainen, agrologi AMK, restonomi AMK, asiantuntija, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: porotalous, alkutuotanto

Poronhoitoa harjoitetaan paliskuntakohtaisesti (kuva 1) 54:ssä paliskunnassa, joista jokaisessa valitaan toimintaa johtamaan poroisäntä sekä oma hallitus (Paliskuntain yhdistys 2022). Paliskuntien osakkaat hoitavat suuren osan työtehtävistä yhteisesti, sillä porojen käsittelyssä tarvitaan työvoimaa. Suurin osa poroista teurastetaan paliskuntien omistamissa teurastamoissa, joista pääosa lihan ja taljojen myynnistä hoidetaan yhteisesti. Yhdessä tekeminen on siis perinteinen käytäntö hoitaa asioita porotaloudessa ja sen hyöty resurssitehokkaana on huomattu jo 1700-luvulla. Silloin poronhoito alkoi järjestäytyä poronhoidon tehostuessa: poronomistajat ja poromerkit listattiin ja tiedot luovutettiin pitäjänkokoukselle (Paliskuntain yhdistys 2022).

Kuva 1. Suomen paliskunnat. Kuva: Paliskuntain yhdistys

Paliskuntien poronmistajista koostuvan verkoston lisäksi yksittäinen poronhoitaja tarvitsee omia, etenkin myyntiin liittyviä verkostoja niin paikallisesti, kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Poronlihaa voidaan EU-lainsäädännön turvin myydä tarkastamattomana ruhona, leikattuna tai kuivalihana poronhoitoalueella suoraan kuluttajille (Komission delegeoitu asetus 2019/624). Suoramyyntissä välikäsien puuttuessa poronmistajalla on hyvät mahdollisuudet neuvotella tuotteelleen korkeampi hinta kuin ostoliikkeille myydessä. Poronmistajat ovat lihan arvonnousua tavoitellessaan ottaneet haltuun myös merkittävän osan lihanjalostuksesta ja vähittäisliikkeille tehtävästä myynnistä. Vuonna 2016 poronhoitajien oma jalostustoiminta on kattanut jo lähes puolet kaikesta jalostustoiminnasta (Saarela 2016).

Poronlihalle omaksuttu suoramyynnin ja alkutuottajan toteuttaman jalostuksen malli halutaan siirtää myös osaksi porontaljojen myyntiä. Aikaa ja vaivaa säästävää on myydä taljat yhteisesti teurastamolta eteenpäin koristetaljoja ja nahkaa valmistaville teollisille muokkaamoille. Toisaalta taljasta saatava hinta jää alhaisemmaksi. Pahimmissa tapauksissa teurastamot eivät ole saaneet taljoille ollenkaan kauppoja. Covid-19 -pandemian keskeyttäessä matkailijoiden liikkumisen, tyrehtyi sekä taljoista, että poro-ohjelmapalveluista saatavat tulovirrat. Porotilojen ahdinkoa lievittämään Lapin ammattikorkeakoulu aloitti yhteistyössä Paliskuntain yhdistyksen kanssa keväällä 2021 Taljat rahaksi -hankkeen, jossa verkostotyön ja tiedonvälityksen avulla tehostetaan taljojen myyntiä ja jalostusta. Hankkeen tavoitteena on nostaa porontaljan arvoa erityisesti alkutuottajalle, ja estää arvokkaan raaka-aineen päätyminen jätteeksi.

Resurssit määrittävät tuottajan roolin myyntiketjussa

Poronhoitajat ovat aina taljan alkutuottajia. Alkutuotannon lisäksi he voivat hoitaa itse myös koko tuotantoketjun. Ilmakuivattu porontalja (kuva 2) on yleisimmin itse valmistettu tuote, sillä sen valmistaminen ei vaadi suuria panostuksia ajallisesti tai rahallisesti. Taljat kuivuvat lähes itsekseen valmiiksi tuotteiksi, jotka soveltuvat erinomaisesti rekeen, pulkkaan tai makuualustaksi kosteudenkestävyytensä ansiosta. Myös pehmitettyjä taljoja tai nahkaa voi valmistaa itse. Prosessin työläyden vuoksi yleisempi tapa on teettää taljojen käsittely muokkaamolla. Teollisissa muokkaamoissa taljasta tehdään joko koristetalja tai karvat poistamalla nahkaa. Valmiit koristetaljat ja nahat päätyvät markkinoille joko muokkaamon kautta tai palautumalla ensin alkutuottajalle. Jos raakataljan ostaa käsityöläinen, hän käsittelee taljan tulevan käyttötarkoituksen mukaan. Valmiita tuotteita käytetään usein itse tai niitä voidaan valmistaa myös myyntiin. Erilaisia mahdollisia porontaljan tuotantoketjuja on esitetty kuviossa 3.

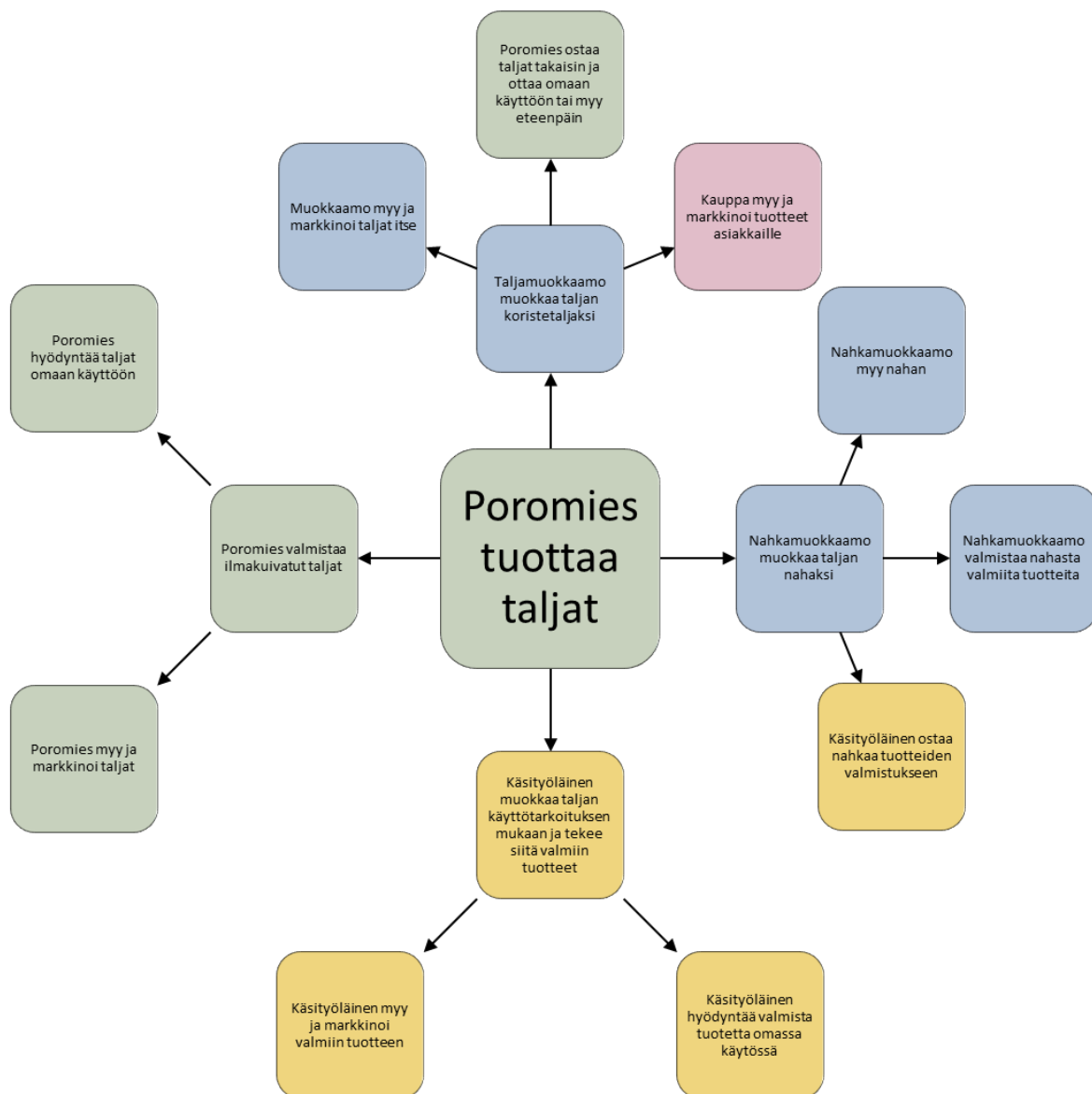
Kuva 2. Ilmakuivatut taljat tuotetaan ilman isompia investointeja ulkotiloissa kuivattamalla.

Jos poronmistaja on tuotannon lisäksi osallisena myös taljan myynti- ja markkinointiketjussa, saa hän luonnollisesti myös suurimman hyödyn taljan arvonnoususta. Koko tuotanto- ja myyntiketjusta vastaaminen vaatii kuitenkin runsaasti resursseja. Yrittäjänä toimivan poronhoitajan onkin arvioitava resurssiensa riittävyys omista lähtökohdistaan. Koko ketjun haltuunotossa ovat onnistuneet erityisesti ne, joilla on entuudestaan liitännäisyys porontaljojen tämän hetken suurimpaan kuluttajaryhmään, eli matkailijoihin. Vaikka poronhoitaja ei itse harjoittaisikaan porotilamatkailua, voisi paikallisten poromiesten ja matkailuyritysten välisellä yhteistyöllä lisätä porontaljojen menekkiä. Tällä hetkellä porontaljojen matkailijoille suunnatussa myynnissä on lähes täysin hyödyntämättä taljojen tarinallistaminen ja niiden alkuperän osoittamisen tuoma arvo ja vaikutus ostopäätökseen.

Muokkaamoille myydyistä porontaljoista tuottajalle jää hinnasta vain raaka-aineesta saatava osuus. Teollisten muokkaamoiden harjoittama porontaljojen käsittely ja myynti on kuitenkin tärkeä kanava saattaa merkittävä osa teurastettavien porojen taljoista markkinoille. Taljojen massamynti teollisille toimijoille vapauttaa poronhoitajille resursseja muuhun toimintaan,

kuten esimerkiksi suuremman volyymin lihantuotantoon, porotalouden liittämislinkeinojen harjoittamiseen tai muuhun monialaiseen maaseutuyrittäjyyteen tai sivuansiotyöhön.

Taljat rahaksi -hankkeessa on edistetty porontaljojen markkinoille saattamista rakentamalla vahvaa yhteistyöverkostoa niin teurastamoiden kuin poronmistajienkin välille. Toimijat ovat päässeet oppimaan toisiltaan uusia tapoja kaupallistaa taljaa ja siitä saatavia tuotteita. Lisäksi hankkeessa on tuettu porotalouden toimijoita rakentamaan kansainvälistä yhteistyötä taljoja kaupallistaviin yrityksiin. Vahvan teurastamoiden välisen verkoston avulla voidaan vastata kansainvälisten toimijoiden vaatimiin volyymeihin.

Kuvio 3. Porontaljan erilaisia mahdollisia tuotantoketjuja. Vihreällä osoitettu vaiheet, jotka hoitaa poromies, sinisellä talja- tai nahkamuokkaamo, keltaisella käsityöläinen ja vaaleanpunaisella vähittäiskauppa.

Alkutuotanto ja kotimaisten tuotteiden jalostus omavaraisuuden perustana

Porotaloudessa kiertotaloutta on harjoitettu jo ennen varsinaisen termin keksimistä. Pari sukupolvea sitten oli arkipäivää hyödyntää porosta kaikki siitä saatavat jakeet. Nyt kokonaisvaltaisesti poron hyödyntävään malliin ollaan pyrkimässä takaisin. (Muje 2018). Vastuullisuusajattelu ja alkutuotannon huono kannattavuus ovat pitkään toimineet kimmokkeena hyödyntää lihantuotannon ohessa syntyviä sivutuotteita. Ukrainan sodan vaikutukset nostivat kertaheitolla tuntuvasti maa- ja porotalouden tuotantokustannuksia. Lannoitteiden ja niiden raaka-aineiden Venäjän tuonnin loppuminen, sekä rehujen ja energian hinnan nousut pakottavat huolehtimaan sivutuotteiden tehokkaasta hyödyntämisestä. (MTK 2022).

Porontalja ja -nahka ovat monikäyttöisiä materiaaleja soveltuen useisiin eri jalostusarvon tuotteisiin. Aito nahka on paljon kestävämpi materiaali kuin esimerkiksi tekonahka, jonka valmistuksessa käytetään epäekologisia materiaaleja, jotka eivät maadu (Tutka 2017). Suurin osa keinonahasta valmistetaan Kiinassa, joten kyseessä ei ole lähituotantona valmistettu materiaali (Sewport Support Team 2022). Tämä herättää kysymyksiä myös tuotantotyöntekijöiden työoloista, joissa uutisoinnin mukaan on parannuksen varaa.

Laadultaan heikkommat, kuten tuotannossa vioittuneet taljat voidaan ohjata esimerkiksi lemmikkirehujen raaka-aineiksi. Voimavarat monipuoliseen hyödyntämiseen löytyvät mm. verkostoista sekä tuotannon ja myynnin monimuotoisuudesta. Suomen omavaraisuutta turvaamaan tarvitaan sekä alkutuotantoa että raaka-aineiden jalostusta. Jokainen voi miettiä, mikä olisi itselle sopivin tapa tukea kotimaista alkutuotantoa.

Lähteet

Komission delegoitu asetus (EU) 2019/624. Lihantuotantoa koskevan virallisen valvonnan suorittamista sekä elävien simpukoiden tuotanto- ja uudelleensijoitusalueita koskevista erityissäännöistä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2017/625 mukaisesti.

MTK, 2022. Ukraina tilanteen vaikutus elintarvikemarkkinoille. Viitattu 22.1.2023.
<https://www.mtk.fi/-/ukrainamaatalous03032022>

Muje, P. 2018. Porosta parasta – kaikki käyttöön. Viitattu 19.12.2022
<https://www.sitra.fi/blogit/porosta-parasta-kaikki-kayttoon/>

Paliskuntain yhdistys 2022. Paliskunnat. Viitattu 19.12.2022
<https://paliskunnat.fi/poro/poronhoito/paliskunnat/>

Paliskuntain yhdistys 2023. Paliskunnat. Viitattu 3.1.2023.
<https://paliskunnat.fi/py/materiaalit/tilastot/poronlihan-tuotanto/>

Saarela, P. 2016. Porotalouden on uudistuttava elintavasta elinkeinoksi. Poromies 3/2016.

Sewport Support Team 2022. What is Faux Leather Fabric: Properties, How its Made and Where. Viitattu 20.12.2022 <https://sewport.com/fabrics-directory/faux-leather-fabric>

Tutka 2017. Nahkateollisuuden ekologisuus muodostuu useista tekijöistä. Viitattu 20.12.2022
<https://tutka.pro/uutiset/nahkateollisuuden-ekologisuus-muodostuu-useista-tekijoista/>